

MELOCCO MIKLÓS:

„A SZABADSÁG LEPKÉJE 1956-BAN CSERBENHAGYTA A SZABADSÁGHARCOSOKAT”

Lerótt a kegyeletét a szegedi '56-osok emléke iránt Melocco Miklós szobrászművész, aki szerint emlékműve kifejezi azt az elmondhatatlan csalódottságot: bár akkor a szabadság szellője-pillangója megérintette a szabadságharcosokat, de cserbenhagyta. Melocco szerint ha meg akarjuk érteni, mit éreztek az '56-osok, el kell olvasnunk Illyés Gyula Egy mondat a zsarnokságról című versét, mert e költeményben benne foglaltatik: miért lett a magyar '56.

– *A világhálón kalandozva, a Melocco-féle honlapon olvastam: mennyire fontos az ötlet, amiért érdemes elkészíteni a szobrot. A szegedi '56-os emlékműnél mi volt az „ötlet”, amiért érdemes volt elkészíteni e szobrot?*

– Az ötlet jó szó, de nagyon hétköznapi az '56-tal kapcsolatos helyzethez. Amikor az embernek először eszébe jut valami, ötletnek is mondják...

– *...Akkor 1956 kapcsán nevezzük inkább: ihletnek?*

– Igen, ez fensőbbrendűbb szó. De az intuíció kifejezés helyett javaslom: a leleményt. Mikor nem keres okvetlenül valamit az ember, hanem valamerre megy, s hirtelen rálel valamire. Tehát azt lehet mondani, szerencsés helyzetbe kerül, ha ez a lelemény, amit meglett: jó.

– *Így lelt élettörténetében 1956-ra? Mit jelent Önnek 1956?*

– Életem legfontosabb élményét.

– *Ezért küldte be szobortervét a szegedi szobor pályázatra?*

– Igen. De azért is, mert e szobor pályázatot komolyan lehetett venni.

Nem csak azért, mert meghívtak, hanem azért is, mert a résztvevők – például *Varga Imre, Kő Pál* – köre miatt, azt komolyan lehetett venni. Azt jelentette, hogy a versengés a pályázat elnyeréséért elég sportszerű és tisztességes, vagyis nem dilettánsok közé, „pro forma” hívtak, s nyilván én nyerem meg a pályázatot. Hanem ahány komoly szereplője a pályázatnak, annyi esély. Tehát tisztességes volt a pályázat, ezért mondtam én igent.

– *Miért fontos Önnek '56?*

– Nehezen tudom elválasztani az emlékeimet azoktól az adatoktól, amiket később hallottam. Például egy angoltól, a *Bill Lomax* által mondottaktól...

– *...Ő írta le, talán először, hogy az október 23-i népfölkelés előtörténete Szegedhez kötődik, itt kezdődött a forradalom...*

– ...Hogyné! A képzőművészeti főiskolán is jártak akkor Szegedről küldöttek, s elmondták: leváltották a tanári kart, felsorolták a követeléseiket. Tudniillik a képzőművészeti főiskolán volt egy gyűlés – jóval előbb, mint október 23., ami egy keddi nap volt. Mi, a képzőművészeti főiskolán – talán az előtte való héten, pénteken, de ezt már nem tudom pontosan – viharos, és – ha akkor használtuk volna ezt a szót, akkor – „forradalmár” hangulatú gyűlést tartottunk. Leváltottuk a Moszkvából importált rektort, *Bortnyik Sándort*, aki akkor már elég öreg és elég „hülye” is volt. Tehát ez a dolog, miközben eléggé – későbbi szóhasználattal – „forradalmi tett” lett volna, de a velünk szemben álló gyámoltalan ember mint ellenfél, nem tette hősiessé ezt a tettet, talán még meg is könnyítette. Mint mikor a meccs, mert nem egyenlő esélyű, nem lehet érdekes. Tehát ekkor két vagy három szegedi, szándékosan Pestre utazva, tudva erről a gyűlésről – hiszen előre kihirdették, mert elmaradtak elméleti órák, tudhatott róla, s – ott megjelent. A szegediek elmondták: leváltották a tanári kart és valami rendet kéne tenni Magyarországon. Ezt hallva mi meg azt is mondtuk a harminc-harminöt évvel azelőtti eseményekre – *Horthy* kommün után induló fellépésére – gondolva, hogy ez az új „szegedi gondolat”. *Kicsit tréfásan, de elhangzott ott: „Gyerekek! Megint egy szegedi gondolat!”*

– *Milyen mondatokra, követelésekre, tettekre emlékszik?*

– Épkézláb gondolatokat mondtunk el. A párttitkár, aki akkoriban

„főnöknek” számított minden egyetemen és főiskolán, nálunk éppenséggel *Rákosi* unokaöccse volt. Egy rendes, de semmire nem való, semmihez nem értő ember, aki azt hazudta, hogy cipőfelsőrész-készítő volt. Ez ugyan nem elég ahhoz, hogy valaki egy képzőművészeti főiskolát irányítson, de ráadásul nem is volt igaz, amit állított. Mert ez a szerencsétlen korábban az újpesti bőrgyárban a csersavból kiszedett, mállékony bőrbálákat cipelte – dehogy volt ő cipőfelsőrész-készítő! No most, mi kimondtuk: ilyen ember nem kell, menjen el, mert nem ide való. *Bortnyik Sándor* pedig – akkor már elhangzott, hogy – a „nem jó” szovjet képzőművészetet képviseli, elfelejtve futurista múltját. Ezért egy inkább ide való rektornak *Domanovszky Endre* lett megszavazva, aki – bár nem volt egy kristálytiszt, nagy jellem, de mégiscsak – festőművész volt, tanított a főiskolán. Ezen a gyűlésen úgy éreztük: támogatást, erősítést kaptunk Szegedről azzal, hogy ott ez már megtörtént... Leváltottuk az orosz tanárt, *Rozsnyai Zoltánt*, aki mellesleg keretlegény volt '44-ben, és ami nagyon fontos: nem tudott oroszul, hanem megnyergelt egy pindurka konjunktúrát és a régi világ görcséből ő méltóságos úrrá vált, mert főiskolai tanár lett, ami akkor még számított. A marxista terminológia szerint az eszmék viszonylagos önállósága révén volt ő büszke arra, hogy tanár. Be sem jött ara a gyűlésre, mert nyilván többet és rosszabbat tudott magáról, mint mi. Nem mert bejönni, mert attól félt, hogy teljesen leleplezik. A kapuban próbáltuk rábeszélni, jöjjön csak be. Aztán, milyen a világ, november 4. után a műegyetemre került rajztanárnak. Ahhoz sem értett. Aztán, milyen a sors: egy félrediagnosticsztizált vakbélgyulladás elvitte... Szóval *a szegedi egyetemisták küldöttei kifejtették az „új szegedi gondolatot”: a megfelelő embert a megfelelő helyre, s a barbarizmus ellen most már tegyünk valamit.*

– *Mindebből – a szegedi egyetemi eseményekhez kötődő, azokhoz oly annyira hasonlatos élményekből – miként lett szobor, pontosabban 1956 szegedi emlékműve?*

– Szinte görcsös igyekezettel próbáltam az élményeimet és a később, például *Bill Lomax* könyvéből tanultakat valahogy elrendezni magamban: hogyan rövidül le, mondjuk szonettnyire, a szavakkal kifejezhető mondanivaló, amiből aztán születhet egy szobor. Mert egy szobor annyira bőbeszédű, mint egy regény, mégsem lehet, mert akkor ötszáz méter hosszú volna... És akkor jöttem rá,

hogy – s innen „leckét mondok”, amit másoknak is elmondtam már erről a szoborról – rettenetes nagy ereje, *hajtóereje van a szabadság szellőjének, amikor megérinti az ember, s azt hiszi, a szabadság létező, valóságos dolog!*... Erről az érzésről sokat elárul, hogy akkoriban, '56-ban többes szám első személyben gondolkoztunk. Tehát sose mondtam azt, hogy „én”, hanem mindig azt mondtam, hogy „mi”. És ha azt mondtam, hogy „ők”, akkor az vagy ÁVH-s volt vagy szovjet – nem okvetlenül katona, hanem katonatiszt – volt. A szovjet katona ugyanis bratyzított a magyarokkal, s menekült, azt se tudta, hol van. Ez tényleg nem mese: voltam kórházban mint sebesült, voltam ott tolmács, ezért tudom, azt hitték, hogy ez „Szuez”. De nem tudták, Szuez mi: hegység, város vagy ország? Mikor mondtuk nekik, Magyarországon – „Vengria” – vannak, az nekik kicsit „arabusul” hangzott, nem értették. A szovjetről tudni kell, először csak rendőri feladatot teljesített, vagyis nem lőtt emberekre. Ha igen, akkor az embert térdre lőtték, mint engem. Magyarul: a rendőr, ha komoly a helyzet, védekezik, úgy tesz rendet. Az ÁVH-sok nem, azok vadásztak a forradalmárokra. Azért volt lehetséges akkor, amit a nép elhitt, és én is: azt a naiv dolgot, hogy a szovjet hadsereget Budapestről „kivertük”. Igen, mert akkor még nem született meg az a parancs, hogy csináljanak, amit akarnak... Amiről egyébként a Szabad Európa nem, csak a BBC számolt be tisztességesen. Például hogy van egy amerikai, *Henry Cabot Lodge*, aki az ENSZ-ben állandóan próbálta fölvetetni napirendre, hogy egyáltalán megtárgyalják, mi történik Magyarországon. Azután később ezt is megtudta az ember. De a BBC-ből akkor is ki lehetett érteni a sorok között, hogy a szovjet és az amerikai, *Hruscsov* és *Eisenhower* megegyezett: Magyarország a szovjet dolga, az amerikaiak Szuezzel vannak elfoglalva. Amikor ez a döntés megszületett, akkor viszont bejött egymillió szovjet katona, és éjfél-től délig elfoglalták Magyarországot. Akkor született egy csomó hősi halott – a főiskolán három. Közülük kettő a szegedi emlékművön is látható, mert a barátaim voltak, s a nevüket is illene tudni: *Csűrös Zoltán* és *Komondi Sándor*. Mindketten katonák voltak. *Csűrös Zoltán* festő és grafikus tanár lett. *Komondi Sándor* mesterlövésznek számított, mert mint munkaszolgálatost vitték el a főiskoláról – árkot ásni, de lehetett jelentkezni lövészetre, s ő mesterlövész lett. No most: mikor a szovjet bejött a képzőművészeti főiskola épületébe,

akkor – mivel mesterlövész szinten tudtak bánni a puskákkal, így ugyanannyit adtak, mint *Szondi Györgyék*: amikor lőttek, találtak, és így – hihette a bejövő katonai szovjet trupp, hogy itt rettentő komoly profi ellenállás lehet, hiszen sok ember meghalt közülük. Erre – a szőnyegbombázáshoz hasonlatos erővel – gépfegyverfelhővel jöttek be, így a tűzharc végén a mi három halottunkat lepedővel lehetett fölvenni az alagsorból, mert fölemelni már nem lehetett a – sajnos – lekvárrá lőtt testeket. A harmadik halott: *Kovács*, de őt nem nagyon ismertem... Mint hogy én ezeket a hősöket megsíratam, mert nagyon szerettem, pláne, hogy – amint *Petőfi* mondja -: „*Lehet-e ennél szebb halál...*?”, szóval elgondolkodtam: mi van a szabadsággal? Hogy egy *Komondi Sándor* és egy *Csűrös Zoltán* belehal? S akkor innen már megint eljutok a szoborhoz, a szonettnyi elmondható szöveghez, még ha nem is vers formában: *a szabadság nagyon nagy toborzó erejű, hadba indító, lelkesítő érzés. Még a szerelemnél, a halálfélelelemnél is erősebb érzés. Ez elindítja harcolni a szabadságharcost, azután cserbenhagyja.* S akkor az emberben felmerül az a gondolat is: *vajon van-e szabadság?* Az nem csak a nagy, ihletett pillanatban érzett rendkívül erős érzés? Ezen kívül – öt perc, két hét múlva – van-e? Sőt, visszanézve: volt-e? *Ha már harcol a szabadságharcos, s a szabadság mint nem létező dolog nem segíti, akkor a szabadságharcos kezdi éltetni a szabadságot, illetve csak őbenne van meg a szabadság. De nem kél életre...* S innen – nem akarok Edgar Allan Poe A holló című versmagyarázatánál hosszabbat mondani – pár lépés volt az, hogy a szabadság, a szabadságharc: lánghol, repül, szárnyal... Igen ám, de ha nincs? Akkor nem szárnyal... Innen talán már érthető szimbólum a lepke, amely – hosszú az asszociációk sora: rab, terror, csúnya, befalazott – báb (és hernyó) élet után lesz imágó: a gyönyörű lepke, aminek szállnia kell! És a szabadságharcos próbálja felszállásra biztatni e lepkét. De nem röpül. Talán azért – az előbbi gondolatsor alapján –, mert nincs. Talán azért, mert a szabadság, a lepke: csak képzelet. *Így lett 1956 egy óriási lepke, melyet valódi emberek* – portrék, akiknek az én ízlésem szerint is köze lehetséges ’56-hoz, tehát a barátaim, a hősök (például *Danner János* a műegyetemről) fekszenek hátul holtan – *próbálnak repülésre biztatni.* Repüléshez segíteni a lepkét, életük legnagyobb lepkéjét, amelyik repképtelen. Így már szobrászilag megfogalmazhattam a szabadság gondolatát. Ha ugyanis szoborban szeretnék szárnyalást

mutatni, annak hangulatát meg lehet teremteni, de vagy alá kell támasztani, vagy fel kell függeszteni, tehát nem fog szárnyalni, mert egy papírrepülőgép jobban szárnyal, mint bármely szobor, hacsak nem szobor a papírrepülőgép is. Így aztán '56 hősei, alátámasztva támogatva próbálják rávenni ezt az óriási, repképtelen lepkét, hogy szállna föl, hogy szárnyaljon!

– *Azért is el kell ezt mondani, mert – mint a honlapján olvastam – a már részévé lesz a teremtett világnak, s az alkotó feledésbe merül?*
– Már a szobor tervezésekor foglalkoztatott: a szobor nézői hogyan higgyék el, hogy ez valódi történet? *Petőfi* is azon gondolkodik utolsó versében, a Szörnyű idő...-ben, hogy hogyan mondja el, mi történt.

*„Szörnyű idő, szörnyű idő!
S a szörnyűség mindegyre nő.*

...
*Akad-e majd,
Ki ennyi bajt
Higgyen, hogy ez történet?
És e beszédet nem veszi
Egy örült, rémülésteli,
Zavart ész meséjének?”*

Ezért én valódi portrékat faragtam, mert annak talán hisznek az emberek, hiszen emberi arcot kitalálni nem lehet. Úgy gondoltam, ha valódi portrét készítek, mely hasonlít arra, akiről készült, akkor sokkal hihetőbb a története. Hát, ez a históriája ennek a Szegedre került szobornak: a szabadságharcost cserbenhagyja a szabadság. Sőt: még azt is képzelem, hogy *közhely-alkalmas a szabadság lepkéje, vagy pillangója mint kép* – ugyanannyira, mint a turul. Ha valahol ezt használnák – az avatóbeszédben *Makovecz Imre* használta –, akkor nem képzelném: „plágium, ellopták tőlem a szabadalmamat”, hanem büszke lennék: „igazam volt, közhely-képes”.

– *Az Ön szobra, mint minden igazi műalkotás, másféle asszociációkat, gondolatokat is ébreszt. Mikor Péter László a „pillangóhatással”, vagyis a véletlenek sorozatával magyarázta, miért Szegeden*

kezdődött az '56-os forradalom, akkor fölidéződött bennem az Ön 1956-os emlékművének alapmotívuma: a pillangó, a lepke. Vagy: Ady Halálvirág: A csók című verse – amely Szeged '56-os mártírya, Kováts József kedves költeménye volt, s első két sora: „Fekete pillangók fogatján / Megyek majd az utolsó csókra...” – a halál pillangóját juttatja eszünkbe...

– No, látja, ennek örülök. De mondok egy további magyarázatot arra a kérdésére, „miért éppen Szeged?”. Mostanában hallgatva a rádiót (csak a Kossuth adót, mert én mást nem hallgatok) többször is szoba jött: a gyógyszerek, a gyógyászati eljárások terén világszenzáció született Szegedről – mert jó az egyetem. *Klebsberg Kunó* nem volt rossz jós, mikor – *Szent-Györgyi*vel együtt – *éppen Szegedre építette az egyetemet. Ezért van ott jó helyen a szobor.*

– *Mint a szegedi '56-os emlékmű alkotója, de úgy is mint „'56-os” elégedett azzal, ahogy ma 1956-hoz viszonyulunk?*

– Tetszik nekem, hogy annyira szereti '56-ot Magyarország. Hogy például Debrecen azon az alapon követel magának nagy jogot '56-ból, hogy az első halott ott volt. Aztán: a magyaróvári sortűz... Halottakkal, mártírokkal – a régi fogalmazás szerint – szentek tömekegével jelentkeznek Magyarország különböző helyei, városai, falvai... Nekünk is, itt Zsámbékon van egy *Kmetz Mihályunk*, akit kétszer lőttek főbe... Ezekkel a szentekkel jelentkeznek, hogy ők is ennek az emlékbírodalomnak a tagjai.

– *A honlapján úgy láttam, hogy nem a szegedi az egyetlen 1956-os emlékműve.*

– Valóban nem. Debrecenben, az egyetem mellett, az erdőben található a „Szabadságharc idején tündöklő rózsa” című szobrom: négy méter magas, s azt mutatja, mennyire jut el 13 nap alatt egy rózsa – a felső bimbósáig. Csak nagy, ádáz tüskékkel, glediícia-tüskékkel. De így, megnagyítva is növényméretű e szobor, mert lapulevél nagyságú a rózsa levele. Aztán: most készíték Veszprémbe egy '56-os emlékművet. *Radnótinak* a *Nem tudhatom...* című versére utalok, mely úgy fejeződik be, hogy „... Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó, éji felleg.”, s alája írom: „s őrizd meg '56 emlékét!” Ez részben a kivégzett *Brusznai Árpád* emlékére készül – egy nagyon nagy szárny, csak nem keselyű-fejjel, hanem egy nagyon szép női arccal,

amint fölėje borul Veszprém hegytetőn épített várszerű városkájára. E szobornak idén lesz az alapkőletétele, s a jövő év október 23-dikán az avatása. De *Mansfeld Péternek* is csinállok egy emlékművet, ami majdnem kész, csak pillanatnyilag nincs gazdája. Ezek adósságok...

– ...*1956 iránti adósságok?*

– '56 iránt is van adósság, a magyar történelem iránt is van adósság. Mint *Petőfi* mondja *Arany Jánosnak* írt levelében: „Itt most forradalom van. Képzelted, mennyire elememben érzem magam. Szerencse, hogy pár nappal ezelőtt megírtam a Nemzeti dalt, s így 15-dikén nem kellett ott állnom szégyenszemre, üres kézzel...” Mert *Tóth Ilonkának* is tartozom emlékművel, *Obersovszky Gyulának*, *Pongrátz Gergelynek* is. Hogy ne álljak szégyenszemre, üres kézzel, ezeket az adósságokat le kell rónom.

Zsámbékon-Szegeden, 2006. augusztus 24-én

